KUTLU DOĞUM HAFTASI

SEMPOZYUM 19-21 Nisan 2013

HZ. PEYGAMBER VE İNSAN ONURU

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI / 1044
İLMİ ESERLER: 165

Tashih:
Sedat MEMİŞ
Hacı Duran NAMLI

Grafik & Tasarım:
Abdullah PAÇACI

Baskı:
Kalkan Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
(0312) 341 92 34

1. Baskı Ankara 2014

ISBN

2014-06-Y-0003-1044
978-975-19-6234-8

Sertifika No: 12930

Eser İnceleme Komisyonu Kararı
15.07.2014/34

© Diyanet İşleri Başkanlığı

İletişim:
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Tel: (0 312) 295 72 93 - 94
Faks: (0 312) 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

İÇİNDEKİLER

AÇILIŞ KONUŞMALARI

ŞÜKRÜ ÖZBUĞDAY **20**
DR. YAŞAR YİĞİT **22**
PROF. DR. H. KÂMİL YILMAZ **25**
AYDIN NEZİH DOĞAN **28**

BİRİNCİ OTURUM

ONUR: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

OTURUM BAŞKANI

PROF. DR. H. KÂMİL YILMAZ

1- EVRENSEL BİR DEĞER OLARAK İNSAN ONURU **35**
PROF. DR. MAHMUT AYDIN - ASIM DURAN

2- TOPLUMSAL HAYATTA İNSAN ONURU **49**
PROF. DR. EJDER OKUMUŞ

3- MODERN DÜNYADA BİR DEĞER OLARAK İNSAN ONURU **63**
PROF. DR. M. ALİ KİRMAN

MÜZAKERELER **81**
DOÇ. DR. RECEP ARDOĞAN **81**
PROF. DR. ALİ AKDOĞAN **97**
PROF. DR. BÜNYAMİN SOLMAZ **101**

İKİNCİ OTURUM

ONUR: TARİHÎ ARKA PLAN

OTURUM BAŞKANI

PROF. DR. AHMET ÖNKAL

1- İLAHÎ DİNLERDE İNSAN ONURU ÖĞRETİSİ (HRİSTİYANLIK VE YAHUDİLİKTE İNSAN ONURU ÖĞRETİSİ) **107**

PROF. DR. ÖMER FARUK HARMAN

2- İNSAN ONURUNUN TEOLOJİK TEMELLERİ ÜZERİNE -KUR'AN'DA VE İSLAM KELAMINDA İNSAN ANLAYIŞI **115**

PROF. DR. MEHMET EVKURAN

3- CAHİLİYE ZİHNİYETİ VE ÇİĞNENEN İNSAN ONURU **127**

PROF. DR. RAMAZAN ALTINTAŞ

MÜZAKERELER **138**

DOÇ. DR. HÜSEYİN YILMAZ **138**
PROF. DR. MEHMET ZEKİ İŞCAN **141**
PROF. DR. AHMET TURAN YÜKSEL **151**

ÜÇÜNCÜ OTURUM

İSLAM'DA ONUR KAVRAMI: KUR'AN BAĞLAMINDA

OTURUM BAŞKANI

DOÇ. DR. İSMAİL KARAGÖZ

1- "İNSAN ONURU" KAVRAMININ KUR'ANİ DAYANAKLARI (YARATILIŞ KISSASI) **162**

PROF. DR. İBRAHİM HİLMİ KARSLI

2- SOSYO PSİKOLOJİK AÇIDAN KUR'AN'DA İNSAN ONURU VE ÖN YARGI İLİŞKİSİ **180**

YRD. DOÇ. DR. FİKRET GEDİKLİ

3- BAZI KUR'ANİ KAVRAMLAR VE KUR'AN'DA İNSAN TİPLERİ **195**

PROF. DR. ŞERAFETTİN GÖLCÜK

MÜZAKERELER **200**

PROF. DR. ABDULLAH ÖZBEK **200**
DOÇ. DR. MEVLÜT ERTEN **204**
PROF. DR. MEHMET SOYSALDI **209**

DÖRDÜNCÜ OTURUM

İSLAM'DA ONUR KAVRAMI: SÜNNET BAĞLAMINDA

OTURUM BAŞKANI

PROF. DR. ŞERAFETTİN GÖLCÜK

1- HADİSLERDE GEÇEN *"IRZ"* KAVRAMI VE *"ONUR"* İLE İLİŞKİSİ 222

PROF. DR. BÜNYAMİN ERUL

2-ONURLU İNSANIN İNŞASINDA SÜNNETİN YERİ VE SAHABE ÖRNEĞİ 237

YRD. DOÇ. DR. İBRAHİM TOZLU

3- HZ. PEYGAMBER'İN DÜŞMANLARININ ONURLARINI KORUMADAKİ HASSASİYETİ (SAVAŞLAR ÇERÇEVESİNDE) 266

PROF. DR. ÜNAL KILIÇ

MÜZAKERELER 284

YRD. DOÇ. DR. ÖMER ÖZPINAR 284
PROF. DR. MAHMUT YEŞİL 289
PROF. DR. AHMET ÖNKAL 292

BEŞİNCİ OTURUM

İSLAM'DA ONUR KAVRAMI: HUKUK BAĞLAMINDA

OTURUM BAŞKANI

PROF. DR. ORHAN ÇEKER

1- İSLAM HUKUKUNDA İNSAN ONURU 303

YRD. DOÇ. DR. ABDULLAH BENLİ

2- İSLAM HUKUKUNDA İNSAN ONURUNUN EVRENSEL PARAMETRELERİ (İNSAN ONURUNU KORUMAYA YÖNELİK HÜKÜMLER, İNSAN ONURUNA KARŞI İŞLENEN SUÇLAR) 345

RIFAT ORAL

3- ULUSLARARASI HUKUKTA İNSAN ONURU FİKRİNİN GELİŞMESİNE İSLAM'IN KATKISI 373

DR. ŞEMSETTİN ULUSAL

MÜZAKERELER 398

DR. ALİ PEKCAN 398
DOÇ. DR. KAŞİF HAMDİ OKUR 401
PROF. DR. AHMET YAMAN 406

ALTINCI OTURUM

İSLAM'DA ONUR KAVRAMI: TASAVVUF BAĞLAMINDA

OTURUM BAŞKANI

PROF. DR. H. KÂMİL YILMAZ

1- İNSANIN ALLAH'IN HALİFESİ OLDUĞU DÜŞÜNCESİNE SUFİ BİR YORUM (N. DAYE ÖRNEĞİ) 417

PROF. DR. CELAL KIRCA

2- TASAVVUFİ HALK EDEBİYATI ÜZERİNDEN İNSAN ONURU KAVRAMINI OKUMAK 430

ŞERİFE NİHAL ZEYBEK

3- İNSANIN ONURU–DEĞERİ İLİŞKİSİ 447

PROF. DR. MEHMET TÜRKERİ

4- İSLAMOFOBİ 456

PROF. DR. MEHMET PAÇACI

MÜZAKERELER 461

DOÇ. DR. ÖMER YILMAZ 461
YRD. DOÇ. DR. NURİ ÖZCAN 468
PROF. DR. MEHMET AKGÜL 472
PROF. DR. MAHMUT AYDIN 474

YEDİNCİ OTURUM

FERT VE İNSAN ONURU

OTURUM BAŞKANI

PROF. DR. AHMET YAMAN

1- SORUMLULUK VE GÖREV BİLİNCİ BAĞLAMINDA İNSAN ONURU 486

YRD. DOÇ. DR. HARUN ÇAĞLAYAN

2- YOKSULLUK, İNSAN ONURU VE DİN/İSLAM 502

DOÇ. DR. MUSTAFA MACİT

3- ONURLU İNSAN İNŞASI İÇİN RASULULLAH'IN ÖRNEKLİĞİNDE ÇOCUK EĞİTİMİ 512

SIDIKA ZÜLKADİROĞLU

MÜZAKERELER 529

DR. AHMET ÇEKİN 529
PROF. DR. İSA ÇELİK 533
DR. AYŞE KARAKÖSE 545

SEKİZİNCİ OTURUM

TOPLUM VE İNSAN ONURU

OTURUM BAŞKANI

DR. EKREM KELEŞ

1- TOPLUM PLANINDA İNSAN ONURU ALGISININ KAZANILMASI 554
PROF. DR. HÜSEYİN PEKER

2- İNSAN ONURU VE EVRENSEL KARDEŞLİK İLKESİ..... 561
PROF. DR. MUSA BİLGİZ

3- TOPLUMDA İLGİYE, DESTEĞE VE YARDIMA MUHTAÇ GRUPLAR VE İNSAN ONURU 581
DOÇ. DR. İSMAİL KARAGÖZ

MÜZAKERELER 595
PROF. DR. BÜNYAMİN SOLMAZ 595
DOÇ. DR. ŞEVKET YAVUZ 597
DR. YUSUF ACAR 607

DOKUZUNCU OTURUM

İSLAM'DA ONURU KORUMAYA YÖNELİK AHLAKİ DEĞERLER

OTURUM BAŞKANI

PROF. DR. MUSTAFA ÇAĞRICI

1- AYETLERDE VE HADİSLERDE İNSAN ONURUNU KORUYAN ÖNEMLİ VASIFLARDAN: İFFET 617
PROF. DR. ADEM DÖLEK

2- İSLAM NASIL BİR HAYIRSEVERLİK MODELİ ÖNERİYOR? İNSANLIK ONURUNU KORUMA VE KIRMA ARASINDA HAYIRSEVERLİK ANLAYIŞI 636
YRD. DOÇ. DR. ADNAN ADIGÜZEL

3- KUR'AN-I KERİM'İN İNSAN ONURUNU KORUMAYA YÖNELİK MÜDAHALELERİ: HZ. MERYEM VE HZ. AİŞE ÖRNEĞİ 655
YUNUS ÖZDAMAR

MÜZAKERELER 669
HİCRET K. TOPRAK 669
YRD. DOÇ. DR. ZEKİ TAN 673

ONUNCU OTURUM

GÜNÜMÜZDE İNSAN ONURUNA YÖNELİK TEHDİTLER

OTURUM BAŞKANI

DR. NECDET SUBAŞI

1- İNSAN ONURUNU TEHDİT EDEN IRKÇILIK ANLAYIŞI VE TARİHSEL İZDÜŞÜMÜ ÜZERİNE BİRTAKIM MÜLAHAZALAR 686

YRD. DOÇ. DR. MEHMET DALKILIÇ

2- BİREYİN İNSANLIK ONURUNA MODERN SALDIRISI: İNTİHAR..... 698

YRD. DOÇ. DR. MUHAMMED KIZILGEÇİT

3- BİREYSEL ETKİLERİ AÇISINDAN YAZILI VE GÖRSEL MEDYADA ÇOK SIK KARŞILAŞILAN İNSAN ONURU İHLALLERİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ..... 712

YRD. DOÇ. DR. HÜSEYİN DOĞAN

MÜZAKERELER 733

DOÇ. DR. M. FİKRET ERGÜNGÖR 733
PROF. DR. HALİT ÇALIŞ 749
ALPER TAN 753

ON BİRİNCİ OTURUM

GÜNÜMÜZDE İNSAN ONURUNU ZEDELEYEN UNSURLAR

OTURUM BAŞKANI

DR. YAŞAR YİĞİT

1- İNSANLIK ONURUNU ZEDELEYEN YÖNÜYLE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ 762

DOÇ. DR. FATMA ASİYE ŞENAT

2- ÇALIŞMA HAYATINDA İNSAN ONURUNA KARŞI PSİKOLOJİK BİR ŞİDDET ÖRNEĞİ: MOBBİNG..... 774

YRD. DOÇ. DR. ABDULKADİR ÇEKİN

3- İNSAN ONURUNU TEHDİT AÇISINDAN DEĞİŞEN MÜZİK ALGIMIZ VE MÜZİK-AHLAK İLİŞKİSİ 799

YRD. DOÇ. DR. ARİF DEMİR

MÜZAKERELER 815

DR. FATMA BAYRAKTAR KARAHAN 815
PROF. DR. MEHMET AKGÜL 818
YRD. DOÇ. DR. NURİ ÖZCAN 822

DEĞERLENDİRME VE KAPANIŞ OTURUMU

OTURUM BAŞKANI

PROF. DR. ŞERAFETTİN GÖLCÜK **833**
PROF. DR. MUSTAFA ÇAĞRICI **835**
DR. NECDET SUBAŞI **837**
DR. YAŞAR YİĞİT **839**

Dr. Necdet SUBAŞI (OTURUM BAŞKANI)- Değerli akademisyen arkadaşlarımız bugünkü oturumu başlatıyorum.

Bugünkü oturumda Günümüzde İnsanoğluna Yönelik Tehditler başlığı altında üç tebliğ dinleyeceğiz.

Katılımcılardan Sayın Paçacı bildirisini dün sunduğu için bugün biraz daha vaktimizi rahat kullanabileceğimizi düşünüyorum.

Bugünkü konuşmacı arkadaşlarımız Sayın Yrd. Doç. Dr. Mehmet Dalkılıç, Sayın Yrd. Doç. Muhammed Kızılgeçit ve yine Sayın Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Doğan. Buyurun.

Değerli konuklar tabii çok müthiş bir izleyici topluluğu önünde konuşmak çok keyifli oluyor.

İnsan onuru kavramını çok değişik boyutlarla konuşuyoruz. Gidiş gelişler oluyor ama bugün somut olarak herhalde tehditler üzerinde konuşacağız. Biraz askerî hava veriyor terminoloji tehditler deyince. İnsan huzursuz oluyor ama umarım bunlar halledebileceğimiz, aşabileceğimiz tehditlerdir.

Sayın Mehmet Dalkılıç buyurun hocam. On beş dakikalık süreniz var.

1- İNSAN ONURUNU TEHDİT EDEN IRKÇILIK ANLAYIŞI VE TARİHSEL İZDÜŞÜMÜ ÜZERİNE BİRTAKIM MÜLAHAZALAR

Yrd. Doç. Dr. Mehmet DALKILIÇ[1]

ÖZET

Allah'ın halifesi olarak,[2] en güzel biçimde yaratılan insanoğlunun[3] temel gayesi; rabbini tanımak[4] ve yaratılış amacına uygun davranışlar sergilemektir. Böyle bir amacı gerçekleştirme noktasında herkes, birtakım bireysel ve toplumsal sorumluluklara sahiptir.

İnsanın sorumluluğu ancak kendi ihtiyar ve iradesi ile yapmış olduğu eylemlerle sınırlıdır. Bu bağlamda insan; kendi iradesi dışında kalan ve tercih imkânı bulunmayan hususlarda mükellef sayılmaz. Bu manada; insanoğlunun kendi hür iradesi ve tasarrufunda bulunmayan ırkı da böyle bir duruma işaret etmektedir. İnsan için ırk tercihi veya onu belirleyecek bir irade olmadığına göre; herkes ırksal olarak Allah katında eşittir. Bu eşitliği değiştiren husus; kişinin imanı ve takvasıdır ki; bu iki durum insani gayretin doğal bir sonucudur ve ırki bir yönü bulunmamaktadır. Durum böyle iken "nötr" olan ırka olumlu ya da olumsuz değer atfetmek suretiyle bir toplumu yüceltmeye veyahut tam tersine başka bir topluluğu tahkire yönelik her anlayış ve tutum; insan onuruna yönelik bir tehdittir. İslam Tarihi boyunca özellikle Mekke ve Medine döneminde Hz. Peygamber(s.a.s.) ve Müslümanlara yönelik kabile ırkçılığı toplumsal huzuru, birlik ve beraberliği hedef almıştı. İslam'ın evrensel prensipleri bu problemin çözümünde etkili olmuş diğer taraftan Hz. Peygamber'in vefatından sonra ortaya çıkan bazı olaylar küllenen bu ateşi tekrar canlandırmıştır.

---

1 Muş Alparslan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

2 Bakara, 2/30.

3 Tîn, 95/4.

4 Zâriyat, 51/56.

Irkçılık anlayışı; insanların hakikate karşı gözlerini kör eden, kardeşlik bağlarını zayıflatan, toplumun birlik ve beraberliğini önleyen, insani her türlü değeri yok sayan; reddedilmesi gereken bir anlayıştır. Bu bağlamda; tebliğimizin amacı tarihsel örneklerden hareketle konuya geniş bir perspektiften bakmak ve ırkçılığın tarihsel izdüşümlerini neden-sonuç bağlamında ele almak olacaktır.

I. İSLAM'IN İNSANA BAKIŞI

Allah'ın kulu ve yaratılmışların en şereflisi olan insan hakkında İslam'ın bakış açısı şüpheye yer vermeyecek biçimde açık ve nettir. Bu netlik ise, insan onurunu rencide edecek her türlü düşünce ve eylemi reddetme esasına dayanır. Bu bağlamda insan onuruna yönelik tehdit ifade eden ırkçılık anlayışının toplumsal huzur ve barışa vermiş olduğu zarar göz önüne alındığında; İslam'ın temel öngörüsünün ne kadar isabetli olduğu anlaşılır.

İslam dini, kişinin iradesinin dışında yer alan ve güç yetiremediği hususlarda sorumluluğun olmadığı vurgusunu yapmıştır. Bu hususta Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de: *"Allah kişiye ancak gücünün yeteceği kadar yükler; kazandığı iyilik lehine, ettiği kötülük de aleyhinedir."*[5] buyurmaktadır. Dikkat edilmesi gereken şey; insanın iradesine dayanan fiillere olumlu ya da olumsuz oluşuna göre bir değer atfedilmesidir. Yoksa ihtiyarı ve iradesi dışında bulunan bir husus insanın çok değerli ya da az değerli oluşu üzerinde bir etkiye sahip değildir. Bu gerçek Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilmektedir: *"Ey İnsanlar! Doğrusu Biz sizleri bir erkekle bir dişiden yarattık. Sizi milletler ve kabileler haline koyduk ki birbirinizi kolayca tanıyasınız. Şüphesiz Allah katında en değerliniz, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Allah bilendir, haberdardır."*[6]

Hiçbir insan kendi ırkını seçme iradesine sahip değildir. Aksine bu durum Allah'ın bir takdiridir. Şu ya da bu ırktan olmak kişiye doğumundan itibaren herhangi bir artı değer kazandırmadığı gibi başka ırklar karşısında kendisini hakir görmesini de gerektirmez. İslam'ın bu anlayışı ile toplumsal huzur sağlandığı gibi, bir topluluğun başka bir topluluğu "**ötekileştirmesine**" izin verilmez. Farklılığın bir ayrışma olmadığı tam tersine insanların birbirleri ile tanışma vesilesi olduğu mezkûr ayette yoruma mahal bırakmayacak kadar açıktır. Ayrıca bu durum Allah'ın varlığının delillerinden sayılmıştır ve bu tespit bizzat Kur'an tarafından yapılmaktadır: *"Gökleri ve yeri yaratması, dillerinizin ve renklerinizin değişik olması, O'nun varlığının belgelerindendir. Doğrusu bunlarda, bilenler için dersler vardır."*[7]

---

5 Bakara, 2/286.

6 Hucurât, 49/13.

7 Rûm, 30/22.

İslam'ın ilk kez tebliğ edilmeye başlandığı bir dönemde İslam'ın önündeki engellerin ana nedenlerinden birisinin de; kabile taassubundan kaynaklanan ve bir nevi ırkçılık sayılabilecek "**asabiyet**"[8] anlayışı olması son derece manidar bir durumdur. Çünkü İslam, insanların tenlerine ve konuştukları lisana bakmaksızın eşit oldukları vurgusunu güçlü bir biçimde yapmaktaydı. Böyle bir vurgu o zamana kadar toplumun genelinde kabul görmüş bir anlayışı yerle bir ediyor, tabiri caizse düşünme noktasında problem yaşayan dönem insanlarının ezberlerini bozuyordu. Toplumun değil de, bağlı bulunduğu kabilenin menfaatlerini önceleyen bir anlayışın, İslam'ın evrensel karaktere sahip hükümlerini kabul etmesi kolay gözükmüyordu. Bu uzun ve sıkıntılı bir süreç idi. İnişli-çıkışlı bir seyir takip etmiş olsa da geçmişe nazaran ciddi ilerlemelerin sağlanmış olması da bir gerçekti. İşte bizler gerek Hz. Peygamber (s.a.s.) gerekse sonraki dönemlerde yaşanan olaylardan kesitler sunarak inişli-çıkışlı ve aynı zamanda sancılı dönemler üzerinden birtakım mülahazalarda bulunacağız.

II. IRKÇI ANLAYIŞIN TARİHSEL İZDÜŞÜMLERİ

İslam Tarihi boyunca belli bir kesim tarafından kabul gören ırkçı anlayış; dine ve dinin temel ilkelerine aykırı eylemlerin odağı olmuştur. Bu manada İslam karşıtlığından toplumsal ayrışma ve insan onuruna yönelik saldırılara kadar her türlü olumsuzluklar bu düşüncenin bir sonucudur. Bizler ırkçı anlayışın tarihsel olaylar üzerindeki etkisini örneklerle ele alacağız.

1. İSLAM KARŞITLIĞI

Hz. Peygamber (s.a.s.) İslam'ı tebliğe başladığı zaman karşısında ilk önce Kureyş kabilesinin önde gelen isimlerini buldu. O'na karşı çıkanların önemli bir kısmı Hz. Peygamber'i atalarının dinini değiştirmeye çalışan biri olarak görüyor ve bu yüzden tepki gösteriyordu. İtiraz gösterenlerin önemli bir kesminin Ümeyyeoğulları'na mensup kişiler olması tesadüf değildir. Çünkü Hz. Peygamber, Kureyş kabilesinin Haşimoğulları kolundan idi. Uzun yıllar Haşimoğullarına karşı üstünlük kurma gayreti içerisinde olan Ümeyyeoğulları'nın böyle bir durumu kabul etmesi de mümkün gözükmüyordu. Geçmişten beri süregelen Emevi- Haşimi rekabetinde bu durum yeni bir mücadele alanının ortaya çıkması anlamı taşıyordu.[9] Kabile taassubu (asabiyet) insanları hakka ve hakikate karşı duyarsız hale getirmekle kalmamış aynı zamanda İslam karşıtlığını ortaya çıkarmıştır. Hz. Peygamber'in en büyük muarızlarından biri olan 'Amr bin Hişâm'a (Ebu Cehl) İslam hakkındaki görüşleri sorulduğu zaman kendisine yöneltilen suale

8 Asabiyet: Aynı soydan gelenlerin veya bir başka sebeple aralarında yakınlık bulunanların muhaliflere karşı birlikte hareket etmesini sağlayan dayanışma duygusu. bk: Mustafa Çağrıcı, "*Asabiyet*", *DİA*, c.III, İstanbul 1991, s. 453455.

9 Emevi-Haşimi mücadelesi için bk. İbrahim Sarıçam, Emevi-Haşimi İlişkileri, Ankara 1997.

vermiş olduğu cevap oldukça manidardır. O bu hususta düşüncesini şöyle dile getiriyordu: *"Biz Abdülmenafoğulları ile şimdiye kadar şan ve şeref yönünden çekiştik durduk. Onlar yedirdiler, biz de yedirdik. Onlar bağışta bulundu, biz de bulunduk. Onlar arabuluculuk yapıp diyet yüklendi, biz de yüklendik. Artık kulak kulağa giden yarış atı durumuna gelmişken, onlar "Şimdi bizim aramızda kendisine vahyedilen bir peygamber var" dediler. Biz bunun bir dengini nereden bulacağız. Allah'a yemin olsun ki, ebedi olarak ne ona iman eder ne de onu tasdik ederiz."*[10] 'Amr bin Hişam'ın vermiş olduğu cevabın satır aralarını doğru okumak gerekmektedir. Onun temel itirazı İslam'ın "neliği" üzerine ya da temel prensiplerine yönelik olmayıp, yeni dinin rakip kabileye sağlayacağı avantaj üzerine kurgulanmıştı. Bu sadece onun kişisel görüşü olmayıp diğer muhalifler de aynı endişeyi taşımaktaydılar. Ancak her türlü engellemelere rağmen yükselişini sürdüren İslam dini zaman içerisinde kabile orijinli ırkçılık anlayışını minimize ederek büyük bir başarı sağladı.

Hz. Peygamber hayatta iken ırkçı düşüncenin insanların zihninden tamamen çıkması için büyük bir gayret gösterdi. Ancak onun hastalığı ve vefatı esnasında Arabistan Yarımadası'nın değişik bölgelerinde çıkan isyan hareketleri[11] ırkçı düşüncenin canlanma ihtimalini ortaya çıkardı. Hiç kuşkusuz bu isyan hareketlerinin en tehlikelisi Müseylimetü'l-Kezzâb'ın başlattığı harekettir. Bizim için önemli olan bu isyanın tarihsel seyrinden çok, çıkış amacıdır. Hz. Ebu Bekir döneminin en şiddetli mücadelesi Müseylime ve taraftarlarına karşı yapılmış ve çok sayıda Müslüman bu savaşta şehit olmuştu.[12] Müseylime'nin kendisini peygamber ilan etmesi ve kısa bir zaman zarfında çok sayıda taraftar toplamasının en önemli nedeni kabilevi rekabettir. Nitekim kendi kabilesinden Talha en-Nemirî isimli bir şahsın şu itirafı meseleyi bizler için netleştirmektedir. O, Müseyleme'ye şöyle diyordu: *"Ben senin yalancı, Muhammed'in doğru olduğuna şahitlik ederim. Ancak bizlere Rebiaoğullarından yalancı bir peygamber, Mudar kabilesinden gerçek bir peygamberden daha sevimlidir."*[13] Bu ifadeler ırkçı bir zihniyetin hakka ve hakikate bakışını özetlemektedir.

---

10 İbn Hişam, Ebu Muhammed Abdülmelîk el-Himyerî (v. 218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (thk: Mustafâ es-Sakâ İbrâhîm el-Ebyârî Abdülhafîz Şiblî), Beyrût 2005, s. 284-285.

11 Bu isyan hareketlerinin bir kısmı Hz. Peygamber'in hastalığı esnasında önemli kısmı da onun vefatından sonra zuhur etmiştir. İslam Tarihinde isyancı guruplar Ehl-i Ridde olarak bilinir. Ayrıntı için bk. Vâkıdî, Ebu Abdullah Muhammed bin Ömer (v. 207/823), *Kitabu'r-Ridde* (thk: Muhammed Hamidullah) Paris, 1980, s.19.

12 Müseylime ve taraftarlarının başlatmış olduğu isyan hakkında bk. Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed bin Cerîr (v. 310/922), Tarîhu'l-Umem ve'l-Mülûk, Beyrût 2008, c. II, s. 275-285.

13 İbnü'l-Esîr, İzzüddin Ebu'l-Hasan Ali bin Muhammed (v. 630/1232), *el-Kâmil fi't-Târîh*, c. I, s. 382, Beyrût 2007.

2. TOPLUMSAL AYRIŞTIRMA

Hicret ile birlikte Müslümanlar Medine'de bir toplum oluşturdukları zaman bu toplumu bir arada tutan manevi harç uhuvvet anlayışı olmuştu. Cahiliye Dönemi Arap toplumunda hılf adı verilen ve kabilevi bağlılığı ya da kabile himayesini ifade eden kavram; toplumun tamamını kucaklamaktan uzak, toplumun değil de kabilenin menfaatlerini önceleyen bir anlayışı ifade ediyordu. Böyle bir anlayışın İslam toplumunun inşasına olumlu katkı yapması beklenemezdi. Bu nedenle Mekke'den göç edip gelen Muhacirlerle Medine'nin yerleşimcileri olan Ensar arasında inanç merkezli bir bağın kurulması bir gereklilik idi. Muâhat[14] olarak bilinen bu uygulama Müslümanlar açısından pratik iki fayda sağladı: Muhacirlerin Medine'ye intibakını sağlamak ve Medine yerleşimcilerinin iki kolunun (Hazrec-Evs) amansız mücadelesine son vermek. Toplumsal huzur ve istikrarın temel harcı olan din eksenli kardeşlik anlayışı; sadece o döneme münhasır kalmayıp tarihin her döneminde toplumsal barışa olumlu katkılar yapmıştır, kıyamet gününe kadar da bu katkı devam edecektir. Bu gerçek Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilmektedir: *"Toptan Allah'ın ipine sarılın, ayrılmayın. Allah'ın size olan nimetini anın: Düşmandınız, kalplerinizin arasını uzlaştırdı da onun nimeti sayesinde kardeş oldunuz. Bir ateş çukurunun kenarında idiniz, sizi oradan kurtardı. Allah doğru yola erişesiniz diye size böylece ayetlerini açıklar."*[15]

Din kardeşliği prensipi üzerine tesis edilmiş olan İslam cemiyetini sarsma amacına matuf; toplumu ayrıştırma projesi tarih boyunca art niyet sahipleri tarafından uygulamaya konmak istenmiştir. Böyle bir projenin ana damarını oluşturan ırkçı düşünce; kimi zaman lokal bir hüviyet kazanarak, toplumu iki farklı kutup haline getirmeyi amaçlamıştır. Böylece toplumun bir kesimi diğeri tarafından **ötekileştirilmek** istenmiştir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde Müstalikoğulları'na karşı yapılan gazve sonrasında birtakım olaylar zikrettiğimiz durumla örtüşmektedir. Tarihî rivayetler Hendek savaşından sonra Hz. Peygamber'in, Medine İslam Devleti için tehdit oluşturacak Müstalikoğulları'na karşı askeri harekât düzenlediğinden bahseder. Bu askeri sefer bitiminde yaşanan bir hâdise ırkçı düşüncenin ayrıştırıcı yönünü bizlere göstermektedir. Rivayete göre savaş sonrası biri Ensar diğeri Muhacir'den olan iki sahabe arasında çıkan kavga, Muhacir-Ensar çatışmasına dönüşmeden Hz. Peygamber tarafından yatıştırılmıştı. Ancak Müslüman ordusu içerisinde bulunan ve Hazrec kabilesinin önde gelen isimlerinden biri olan Abdullah bin Übey, Ensarı Muhacirlere karşı tahrik eden, kışkırtıcı bir konuşma yaptı. O, konuşmasında Ensara şöyle sesleniyordu: *"Besle köpeği yesin seni! Onlar böyle yaptılar ha?! Kendi vatanımızda bize üstün-*

14 Muâhât: Hz. Peygamber'in Medine'de Ensar ve Muhacirlerden bazılarını birbiriyle kardeş ilan etmesi. Ayrıntılı bilgi için bk. Hüseyin Algül, "*Muâhât*", DİA, c.XXX, İstanbul 2005, s. 308-309.

15 Âl-i İmrân, 3/103.

lük kurdular, çoğaldılar, bize karşı soyları ile çokluklarıyla iftihar ettiler. Allah'a yemin olsun ki Medine'ye dönersek, hiç kuşkusuz en şerefli ve güçlü olan, şerefsiz ve güçsüz olanı oradan sürüp, çıkaracaktır!" daha sonra kavminden, yanında bulunanlara yönelerek: "*Bu, sizin kendi ellerinizle yaptığınızdır. Beldelerinizi onlara helal ettiniz, peşkeş çektiniz! Mallarınızı onlarla bölüştünüz! Vallahi, eğer sizler ellerinizdekileri tutar, onlardan esirgerseniz, muhakkak, sizin yurdunuzdan başka bir diyara yönelir, giderler. Sizler onların uğrunda ölüp evlatlarınızı yetim ettiniz ve azaldınız, onlar ise çoğaldılar. Onun yanındakilere infak etmeyin ki onlar onun etrafından dağılıp gitsinler.*"[16]

Abdullah bin Übey'in yapmış olduğu bu konuşmanın satır araları doğru biçimde okunduğu takdirde onun içerisinde bulunduğu ruh hali net biçimde anlaşılabilir. Öncelikli olarak bu konuşma Medine'nin yönetimi üzerinde plan yapan ancak planı Hz. Peygamber (s.a.s.) ve Müslümanların hicreti ile bozulan bir kişinin kişisel öfke ve kininin dışavurumudur. Nifakı Kur'an tarafından tescil edilen[17] bu kişinin o topluluk içerisinde ifşa olmamak için doğrudan İslam'ı hedef almak yerine, kabilevi duyguları (asabiyet) harekete geçirecek bir söylem içerisinde bulunması oldukça düşündürücüdür. Bu durum; İslam'a ve onun ortaya koymuş olduğu değerlere doğrudan saldırma cesareti olmayan bir zihniyetin, insanların zihnini karıştırmak suretiyle asıl maksadını gizleme gayretinden başka bir şey değildir. Böylece Müslümanlar arasındaki birlik ve beraberlik duyguları köreltilerek toplum ayrıştırılacaktı. Her ne kadar Abdullah bin Übey böyle bir konuşmayı inkâr etmiş olsa da, Yüce Allah bu bozguncunun asıl niyetini ifşa etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) ise kırılgan bir yapıya sahip cemiyetin bölünmemesi adına konuyu kapatmak zorunda kalmıştır.

Abdullah bin Übey, Hz. Peygamber'in toplumun maslahatına binaen kendisini cezalandırmamasını yanlış yorumlamış olmalı ki, bu seferin sonunda bizzat bu gazveye katılmış olan Müminlerin annesi Hz. Aişe hakkında bir iftira ve karalama kampanyasına önderlik etti.[18] Bu defa amaç Hz. Peygamber'i yıpratmak ve toplumda kargaşa ve kaos ortamı oluşturmaktı. Maalesef bazı Müslümanlar şahsi nedenlerden dolayı Abdullah bin Übey'in oyununa alet oldular.[19] Eşi hakkında ileri sürülen iddialar Hz. Peygamber'i o kadar bunalttı ki, bir gün Mescid-i Nebevi'de yapmış olduğu konuşmada bu konuyu gündeme getirme gereğini hissetti. O, Ensar ve Muhacir'den oluşan cemaate şöyle seslendi: "*Ey İnsanlar! Ailem hakkında bana eziyet eden kimse ve onlar(eşlerim)*

16 Taberî, II, 109.

17 Münâfikûn, 63/5-8.

18 Taberî, II, 113.

19 Hamne binti Cahş, Mistah bin Usase, Hassân bin Sâbit gibi isimler Müminlerin annesi; Hz.Aişe'ye atılan iftirayı dillendiren Müslümanlardır. Ayrıntı için bk. Taberî, II, 113-114.

hakkında haksız yere konuşanlar hakkında ne dersiniz? Ben onlar (eşlerim) hakkında hayırdan başka bir şey bilmem. Hakkında konuşulan bu kişi için de hayırdan başka bir şey bilmem. Bu kişi ailemin yanına ancak benimle beraber girerdi."[20] Hz. Peygamber (s.a.s.) bu konuşmasıyla ashabından yardım istedi. Evs kabilesinden Üseyd bin Hudayr'ın bu meselede Hazreci suçlayıcı ifadeler kullanması, karşı taraftan Sad bin Ubâde'nin tepkisine neden oldu. Bu durum neredeyse iki kabile (Hazrec-Evs) arasında çatışmaya dönecekti. Hz. Peygamber olayın ciddiyetini fark ederek minberden indi ve bu şekilde konu kapandı.[21] Böylece toplumsal bir çatışmanın önüne geçildi. Hz. Peygamber'in müdahalesi olmasaydı, Abdullah bin Übey daha önce başaramadığı şeyi gerçekleştirecekti. Bu durumun farkında olan Hz. Peygamber (s.a.s.) böyle bir durumun tekerrür etmemesi için meseleyi kapatmak zorunda kalmıştır.

3. İNSAN ONURUNUN AYAKLAR ALTINA ALINMASI

Hz. Peygamber (s.a.s.) sonrası yaşanan birtakım hâdiseler ve asabiyet düşüncesinin canlanması; sadece İslam toplumunu bölmekle kalmamış aynı zamanda insan onurunu ayaklar altına alan uygulamaları beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda insan haklarını hiçe sayan, insan onur ve şerefine aykırı tutum ve eylemler özellikle Emeviler-Abbasiler döneminde zirve yapmıştır. Emeviler ve Abbasiler dönemine ait iki olay durumu bizler için özetlemektedir.

Muaviye bin Ebu Süfyan'ın halife olması ile başlayan Emeviler dönemi; İslam Tarihi açısından birçok acı olayın meydana geldiği, insan vicdanını yaralayan hâdielerin yaşandığı bir zaman dilimidir. Böyle bir durumun ortaya çıkmış olması Emevi-Haşimi çekişmesinin varmış olduğu noktayı bizlere göstermektedir. Özellikle Ehl-i Beyt'e yönelik şiddet ve sindirme politikası; Kerbelâ'da Hz. Hüseyin, Kûfe'de Zeyd bin Ali, Horasân'da Yahya bin Zeyd ve taraftarlarına karşı yapılan muamele, insan vicdanının kabul edebileceği türden uygulamalar değildir. Benzer tutumlar Emevi tarihi boyunca tekerrür etmiş olup böyle utanç verici politikaların bir uzantısı olarak Ehl-i Beyt'e karşı iftira ve hakaret kampanyası başlatılmıştır. Emeviler döneminde Cuma günleri mescitlerde Hz. Ali ve soyuna karşı ahlaki değerleri ayaklar altına alırcasına hakaret ve küfürler yapılmıştır. Bu gerçek tarihi rivayetlerde şöyle anlatılır: "Ümeyyeoğulları, hutbede Ali b. Ebu Talib (r.a.) 'e sövüyorlardı. Ömer b. Abdülaziz bunu kaldırdı ve diğer valilere haber göndererek bundan böyle o âdeti terk etmelerini emretti. Hz. Ali (r.a.)'ye muhabbet sebebini Ömer şöyle anlatır*: Medine'de ilim öğreniyordum, Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe b. Mes'ûd'dan pek ayrılmıyordum. Benim bu durumum hakkında ona bir şeyler ulaşmıştı. Bir gün yanına gittim, namaz kılıyordu. Namazı epeyce*

20 İbn Hişâm, 847;Taberî, II, 113.

21 İbn Hişâm, 848; Taberî, II, 113.

uzattı. Oturdum, namazı bitirmesini bekledim. Namazı bitirince bana dönüp: "Allah'ın Bedir ehlinden ve Rıdvan Biatine katılanlardan razı olup da sonradan onlara öfkelendiğini ne zaman öğrendin?" diye sordu. "Bunu duymadım." diye karşılık verdim. "Peki, Ali hakkında senden bana gelen şeyler ne oluyor?" diye sordu. "Allah'a ve sana karşı mazeretim var. Önceki durumumu terk ettim. "Ömer bin Abdülaziz sözüne şöyle devam etmektedir: "Babam hutbe okuduğu zaman Hz. Ali (r.a.) hakkında kötü konuşacağı yere gelince tereddüt eder, lâfı evelerdi. Ona dedim ki: "Hutben çok güzel akıp gidiyor, sıra Ali'yi zikretmeye gelince kusurlu olduğunu anlıyorum." Babam: "*Bunu anladın mı*?" diye sordu. "*Evet.*" dedim. Bunun üzerine: "*Bak yavrum, çevremizde bulunanlar eğer bizim Ali hakkında bildiğimiz iyi şeyleri bilseler bizden ayrılır, Ali'nin çocuklarına koşarlar.*" diyerek karşılık verdi. Ömer b. Abdülaziz halife olunca dünyaya hiç rağbet etmedi. Hem de rağbet için bu büyük işi (Hz. Ali'ye sövme işi) irtikâb edecek kadar. Bu işi terk etti ve her tarafa terk edilmesi için emirler yolladı. Onun yerine mescitlerde Nahl suresi 90. ayet-i kerime okunmaya başlandı.[22]

Emeviler'den sonra iktidar olan Abbasiler de Emeviler'i aratmayacak birtakım uygulamaları ile ırkçılık düşüncesinin canlı kalmasına neden olmuşlardır. Bu dönemde bir taraftan Ehl-i Beyt'e yönelik şiddet ve sindirme politikası tüm hızıyla devam ederken diğer yandan intikam duygularını zirveye çıkartan ırkçı anlayış, Emevi hanedanına bağlı kimselerin acımasızca katledilmesine[23] ve Şam'da bulunan Emevi hanedanına ait mezarlıkların açılıp, kemiklerin önce kırbaçlanması sonra yakılması[24] gibi akıl ile izahı mümkün olmayan hadiselere neden olmuştur.

İslam Tarihinden özellikle Emevi-Abbasi dönemine ait benzer birçok örnekler zikretmemiz mümkündür. Zikredilsin ya da edilmesin benzeri tarihi hadiselerin ortaya koymuş olduğu gerçek; insan hakkı ihlallerine neden olan tarihi hadiselerin ırkçı düşünceden kaynaklandığı ve toplumsal akıl tutulmasına sebebiyet verdiğidir.

---

22 İbnü'l-Esîr, I, 916.

23 İbnü'l-Esîr, I, 1071-1072.

24 Ya'kûbî, Ahmed bin Ebu Ya'kûb el-Abbasi (v. 284/897), *Târîh*, Beyrût 1960, c. I-II, s. 356-357; Mes'ûdî, Ebu'l-Hasan Ali bin Hüseyin bin Ali (v. 345/956), *Mürûcu'z-Zeheb*, (thk: M.Muhyiddin Abdülhamîd) Mısır 1964, c. III, s. 219-220; Makdisî, Ebu Zeyd Ahmed bin Sehl (350/956), *Kitâbu'l-Bed ve't-Târîh*, Paris 1916, c. VI, s.72.

III. ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Bizler ırkçılığın önlenmesi noktasında ortak aklın etkin bir rol oynayabileceğini göz ardı etmemeliyiz. Bu manada; "*Müminler ancak kardeştirler.*"[25] prensibi ile bütün inananların kardeş olduğuna vurgu yapan İslam; bütün inananları her türlü tefrika ve ayrılıktan sakındırmaktadır.[26] Aynı dine inanan müminlerin böyle yapmakla zafiyete uğrayacağı ve güçlerini kaybedeceği tespiti de bizzat Kur'an tarafından yapılmaktadır.[27] O halde fitne ateşinin önlenmesi noktasında:

1) Her işte Allah'ın rızası esas alınmalıdır. Irkçı anlayış, Allah'a ve O'nun Peygamberi'ne açık bir isyandır. Dolayısıyla böyle bir tutum ve davranış içerisinde olanlara ve böyle bir düşünceye karşı takınalacak tavır aynı olmalıdır. Tarihsel örneklerin bize gösterdiği gerçek, birçok topluluğun aidiyet duyguları ile ırkçı hareketleri desteklediği yönündedir. Oysa Yüce Allah (c.c.) Kur'an-ı Kerim'de bu hususta açık bir ölçü vermiştir: " *Allah'a ve ahret gününe inanan bir milletin babaları, oğulları, kardeşleri yahut akrabaları da olsa Allah'a ve elçisine düşman olanlarla dostluk ettiğini görmezsin ...*"[28]

2) Farklı ırk ve dillere sahip toplumlar bu durumu bir ayrılık değil de zenginlik olarak görmelidirler. Farklılıklar ayrıştırıcı bir unsuru değil de zenginlik olarak görülmelidir. Böyle anlayışla bir topluluğun diğer bir topluluğu ötekileştirmesinin de önüne geçilmiş olur. Farklılığımız ister ırkımızdan ve konuştuğumuz dilden kaynaklansın, isterse yaşadığımız yerlere göre değişim göstersin anlamamız gereken şey Allah'ın takdirinin ayrıştırıcı olmadığıdır. Nitekim bu husus Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilir: ""*Gökleri ve yeri yaratması, dillerinizin ve renklerinizin değişik olması, O'nun varlığının belgelerindendir. Doğrusu bunlarda, bilenler için dersler vardır.*"[29]

3) Bütün ırkların "nötr" olduğu kabul edilmelidir. Irkçılık anlayışının temelinde **üstün ırk** öngörüsü vardır. Bu yüzden kendisi dışındakileri daha az değerli gören zihniyet; diğer ırkları sindirme ya da onlar üzerinde tahakküm kurmayı hedefler. Hâlbuki herhangi bir ırka **olumlu** ya da **olumsuz** değer atfetmek; İslam prensiplerine aykırılık teşkil eder. Çünkü İslam dini gerek birey gerekse toplumsal olarak insanların değerini, gücünün üzerinde, iradesi olmayan bir durumla değil aksine gücü ve iradesi dahilinde olan eylemleri ile ilişkilendirmiştir. Kur'an-ı Kerim'in "**takva**" olarak nitelediği bu durum bireyin ırkının değil de eylemlerinin değerli olduğunu ifade etmektedir.

---

25 Hucurât, 49/10.

26 Âl-i İmran, 3/103.

27 Enfâl, 8/46.

28 Mücâdele, 58/22.

29 Rûm, 30/22.

4) Kardeşlik bilinci canlı tutulmalıdır. İnanç temelli kardeşlik anlayışı; toplumun birlik ve beraberliğini sağlayan manevi bir harç konumundadır. Dolayısıyla inanç merkezli kardeşlik bağının güçlendirilmesi; ırkçı tutum ve eylemlerin önüne set çekecektir. Tarihsel süreç Ensar-Muhacir dayanışmasının en güzel örneklerini bize sunmaktadır. Böyle bir dayanışma zirve yapmış kardeşlik bilincinin doğal tezahüründen başka bir şey değildir. Kardeşlik bağları, kardeşlerin birbirine sahip çıkması, acı ve sevinçte ortak duygular taşınması ile güçlü hale gelmiştir. Ortak sevinç ve keder anlayışı, Müslümanların birbirlerini daha iyi anlamasına neden olmuş böylece empatik duygular güçlenmiştir. Nitekim Kur'an-ı Kerim bu durumu şöyle ifade etmiştir: "*Daha önceden Medine'yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine hicret edip gelenleri severler; onlara verilenlere karşı içlerinde çekememezlik hissetmezler, kendileri zaruret içerisinde bulunsalar bile onları kendilerinden önde tutarlar...*"[30]

IV. SONUÇ

İslam; çağları aşan evrensel prensipleri tüm insanlığa hitap eden ilahî bir dindir. Onu diğerlerinden ayıran en önemli vasıflarından birisi; insana ve ona verilen değerde orta bir yolu takip ederek, her türlü aşırılığı reddetmesidir. Bu bağlamda tüm insanların doğuştan eşit yaratıldığını görmezden gelerek, bazı ırkların özel ve üstün olduğu iddiasında bulunan zihniyet, İslam'ın temel ilkelerine aykırılık teşkil etmektedir. İslam öncesi Cahiliye Dönemi'nde asabiyet şeklinde kendini gösteren bu anlayış; zamanla minimize edilse de tamamen ortadan kalkmamıştır. Hz. Peygamber (s.a.s.) hayatta iken tesirsiz hale getirilen ırkçı söylemler onun vefatından sonra yaşanan tarihi bazı hadiselerle tekrar gün yüzüne çıkmış, telafisi kabil olmayan, insanların gönüllerinde silinmez yaralar bırakan birtakım olumsuzlukları beraberinde getirmiştir. Oysa ki; Hz. Peygamber vefatından hemen önce Mescid-i Nebevi'de yapmış olduğu son konuşmasında kardeşlik vurgusu yapmış ve ümmetini uyarmıştı. Tüm bu ikazlara rağmen olumsuzlukların yaşanması, toplumsal aklın kaybolması ile izah edilebilecek bir durumdur. Gerçekten de herhangi bir kabile ya da ırka olan taassup derecesindeki bağlılık, kardeşlik bilincini yok etmeye çalışan bir anlayış; akıl tutulmasından başka bir şey değildir. Böyle bir manzara sadece o döneme münhasır bir durum olmayıp günümüzde ve gelecekte de Müslümanları tehdit eden bir gerçektir. Bize düşen vazife ise; Hz. Peygamber'in veda hutbesinde yapmış olduğu evrensel tespitler üzerinde zihin yormaktır. Böyle bir zihinsel çözümleme; ayrıştırma ve ötekileştirmeyi önler, birlik ve beraberliğe vesile olur. İnsanların böyle bir zihinsel eylemi gerçekleştirmesi ise öncelikli olarak, Kur'an ve Sünnet eksenli din anlayışının benimsenmesi ile mümkündür. Bazı ön yargılardan beslenen, din ve dinin temel değerleri ile çelişen, ayrıştırıcı özelliğe

30 Haşr, 59/9.

sahip fikirlerin İslam toplumunda taraftar bulması üzerine ciddi biçimde düşünmeli ve temel müşterekimiz olan kardeşlik anlayışının tahrip edilmesinin doğuracağı olumsuz sonuçlar üzerinde zihin yormalıyız. Unutmayalım ki; fitne orman mesabesindeki İslam toplumunu yakan bir ateş ise, bu ateşi besleyen şey ırkçılıktır. Hülasa şimdi ve gelecekte İslam toplumunun bu tehlikeden uzak tutulması ortak aklın hâkim olması ile mümkün olacaktır.

V. BİBLİYOGRAFYA

Algül, Hüseyin; *"Muâhât"*, DİA, c.XXX, İstanbul 2005.

Çağrıcı, Mustafa; *"Asabiyet"*, DİA, c.III, İstanbul 1991.

İbn Hişâm, Ebu Muhammed Abdülmelîk el-Himyerî (v. 218/833) *es-Sîretü'n-Nebeviyye,* (thk:Mustafâ es-Sakâ- İbrâhîm el-Ebyârî- Abdülhafîz Şiblî), Beyrût 2005.

İbnü'l-Esîr, İzzüddin Ebu'l-Hasan Ali bin Muhammed (v. 630/1232) *el-Kâmil fi't-Târîh,* c. I-II, Beyrut 2007.

Makdisî, Ebu Zeyd Ahmed bin Sehl (v. 350/956) *Kitâbu'l-Bed ve't-Târîh,* c. I-VI, Paris 1916.

Mes'ûdî, Ebu'l-Hasan Ali bin Hüseyin bin Ali (v. 345/956), *Mürûcu'z-Zeheb,* (thk: M. Muhyiddin Abdülhamîd), c. I-III, Mısır 1964.

Sarıçam, İbrahim; *Emevi-Hâşimî İlişkileri,* Ankara 1997.

Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed bin Cerîr (v. 310/922) *Tarîhu'l-Umem ve'l-Mülûk,* c. I-VI, Beyrût 2008.

Vâkıdî, Ebu Abdullah Muhammed bin Ömer (v. 207/823) *Kitabu'r-Ridde,* (thk: Muhammed Hamidullah) Paris, 1980.

Ya'kûbî, Ahmed bin Ebu Ya'kûb el-Abbasi (v. 284/897), *Târîh,* c. I-II, Beyrût 1960.

OTURUM BAŞKANI- Sayın Dalkılıç'ı tebrik ediyorum.

Sayın Dalkılıç siz tebliğinizin başlığında İnsan Onurunu Tehdit Eden Irkçılık Anlayışı ve Tarihsel İzdüşümü Üzerine Birtakım Mülahazalar dediniz ama biraz sanki çok yoğun bir şekilde bu anekdotlar üzerinden ilerlediniz.

Bir türlü bu İslam tarihi zaten Emevilerden, Abbasilerden bu tarafa gelmiyor. İlahiyatlarda da herhalde orada mı tutuyoruz bunları bilmiyorum. Balkanlarımız var, Kürt

sorunu var bir sürü sorun var işin içinde. Bunlar ortada durma yandan gel havasında ama herhalde onlar vardı da ben kestim. Herhalde öyle anlaşılıyor.

OTURUM BAŞKANI- Sayın Yrd. Doç. Muhammed Kızılgeçit Bey. Çok ilginç bir başlık; Bireyin İnsanlık Onuruna Modern Saldırısı: İntihar.